

Hedehøg i Sydvestjylland

ynglesæsonen 1995

beskyttelse af reder placeret i vinterafgrøder
bestandsopgørelse, fænologi og ynglesucces

Ole Thorup

V.Vedsted august-september 1995

Indledning.

I perioden mellem midten af 1980'erne og starten af 1990'erne har en væsentlig del af den lille danske bestand af Hedehøge skiftet redehabitat. Idag yngler ca halvdelen af bestanden i vinterafgrøder, mens dette kun skete undtagelsesvist før 1987 (Jørgensen 1989, Rasmussen 1994). Høsttidspunktet for vinterafgrøderne i det sydvestlige Jylland ligger lige før og omkring det tidspunkt, hvor Hedehøgens unger bliver flyvefærdige. Det betyder, at der er en risiko for, at en væsentlig del af bestandens ungeproduktion kan gå tabt i forbindelse med høsten.

Det er muligt at begrænse dette ungetab ved, at Hedehøgenes reder i vinterafgrøderne lokaliseres og afmærkes, og at landmændene der ejer de pågældende marker informeres om, at hvis en zone på nogle m omkring reden lades stå urørt under høsten, har Hedehøge-ungerne en fair chance for at overleve frem til flyvefærdighed.

Projektet.

I 1995 forsøgte reder af Hedehøg i vinterafgrøder i det sydvestlige Jylland systematisk lokaliseret og afmærket. Projektet udførtes af Dansk Ornitologisk Forening (ved Ole Thorup) i samarbejde med Danmarks Miljøundersøgelser (ved Lars Maltha Rasmussen); flere lokalkendte ornitologer bidrog med supplerende oplysninger (bl.a. Hans Harrestrup Andersen, Tønder, Keld Bakken, Varde, René Christensen, Rødding, Iver Gram, Højer, Per Grøn, Århus, Martin Iversen, Tønder og Jesper Tofft, Åbenrå).

Hedehøgenes etableringsfase:

Hedehøgene ankommer til ynglepladserne omkring månedsskiftet april/maj. I forbindelse med etableringen af deres territorier er fuglene ganske iøjnefaldende: parret flyver meget rundt sammen, ofte lavt over det valgte territorium, og der ses parringsflugt, hvori indgår bytteskift eller simulering af bytteskift.

Lars Maltha Rasmussen, DMU, kortlagde i denne periode systematisk Hedehøge-par i Tøndermarsken og Ballum-området.

Hedehøgenes redeperiode:

Hedehøgen ruger ca 4 uger og efter klækningen bliver ungerne 4-5 uger i reden (Weis 1923, Glutz von Blotzheim et al. 1971). Redeperioden ligger mellem midt-maj og starten af august. I denne periode optræder parret meget diskret; hannen fouragerer ofte langt fra redestedet mens hunnen befinder sig på reden størsteparten af tiden. Først når ungerne er to til tre uger gamle, begynder hunnen også at forlade reden. I redeperioden kan ynglepar stort set kun lokaliseres ved de 5-15 daglige bytteafleveringer fra hannen til hunnen på reden.

Dansk Ornitologisk Forening ansatte i 1995 Ole Thorup i en 14-dages periode omkring månedsskiftet juni-juli til at lokalisere så mange reder som muligt i vinterafgrøder inden høsten. Da Lars Maltha Rasmussen, DMU, i samme periode arbejdede med ynglefuglene i Tøndermarsken delte vi arbejdet imellem os, så undertegnede dækkede marsken mod syd til Emmerlev, mens Lars Maltha Rasmussen dækkede Tøndermarsken mm syd for Emmerlev.

Rederne lokaliseredes ved, at

- 1) alle marker, hvor der tidligere på året var set territoriale fugle, observeredes indtil en rede var lokaliseret, eller der i minimalt 4 timer ikke var set fugle ved marken
- 2) nogle marker, hvor der et af de foregående to år ynglede Hedehøg, observeredes på samme måde
- 3) ved gennemkørsel af de bedste Hedehøge-terræner fulgtes fouragerende hanner for om muligt at konstatere bytteaflevering ved en ikke hidtil registreret ynglemark

Efter at rederne var lokaliseret blev de afmærket med to rødmaledede, 2½ m lange, kraftige bambuspinde, placeret i ca 6 m's afstand fra reden. Næsten alle reder blev afmærkede ved, at vi var to personer sammen, hvor den ene fixerede redestedet i teleskop og ledte den anden frem til redestedet.

Efter afmærkningen kontaktedes ejeren af marken. Denne fik noget informationsmateriale udarbejdet af Dansk Ornitologisk Forening og en personlig forklaring på, hvad vi arbejdede med. Alle ejere fik en opfordring til at lade en radius på 6 m omkring reden stå af hensyn til Hedehøge-ungerne.

Lars Maltha Rasmussen ringmærkede ialt 40 redeunger af Hedehøg i 1995.

Hedehøgens ynglesucces:

Efter høsten og/eller ungerne flyvefærdighed konstateredes de enkelte Hedehøge-pars ynglesucces. I denne fase var forfatteren kun ude én dag (26.7), mens Lars Maltha Rasmussen tog sig af resten af dette arbejde.

Som udgangspunkt for vurderingen af ynglesuccessen har ligget den antagelse, at ungerne de første 1-2 uger efter flyvefærdighed opholder sig i umiddelbar nærhed af det tidligere redested. Dette har i flere tilfælde positivt kunne konstateres.

Da ungerne ikke er individmærkede, er det ikke muligt at vurdere ungerne overlevelse, efter at de har forladt reden. En antagelse om, at overlevelsen er størst de første par uger efter at ungerne har forladt reden, hvis der står et område med høj vegetation tilbage, vil derfor ikke kunne bekræftes eller afkræftes. Der er intet kendskab til Hedehøgenes ynglesucces i naturlige habitater i 1995.

Resultater.

Hedehøge-bestanden i Danmark.

Stort set hele den danske bestand af Hedehøge yngler i undersøgelsesområdet i Vestjylland syd for Ringkøbing Fjord og den vestlige del af Sønderjylland. Kun enkelte par yngler i andre landsdele (Rasmussen 1994).

En præcis bestandsvurdering kan ikke gives ud fra denne undersøgelse. Men mindst 36-37 par har haft succes med ynglen så langt frem i deres ynglecyklus, at de er konstateret i deres territorium sent i redeperioden eller med flyvefærdige unger (Tabel 1). Desuden er der set ca 10-15 ynglepar først på sæsonen (Tabel 1), der formodentlig har opgivet deres ynglen relativt tidligt. Herudover har der været et ukendt antal par, især fugle uden ynglesucces, der ikke er blevet fundet.

Den samlede danske bestand må derfor vurderes til at have været på omkring 50 par i 1995. Af disse ynglede tæt på 50 % i vinterafgrødemarker.

I bestanden er ikke inkluderet immature-farvede hunner, der ikke syntes stedfaste (2K og 3K-hunner er fysiologisk i stand til at yngle; Glutz von Blotzheim et al. 1971) og heller ikke 2K-hanner (der ikke er yngledygtige; Glutz von Blotzheim et al. l.c.).

På kortbilagene 1-9 er indtegnet alle registrerede Hedehøge-par i området, fordelt på om de er registreret i 1) etableringsfasen (mindste ring), 2) redeperioden (mellemste ring) og/eller 3) med flyvefærdige unger (største ring). Seks registrerede ynglepar (delområde A og Z i tabellen) ynglede udenfor de vedlagte kort. På kortene er afmærkede reder angivet med et bogstav (oversigt over delområder: se tekst ved Tabel 1) og et nummer. Dette nummer anvendes også ved gennemgangen af de enkelte reder nedenfor.

Tabel 1. Oversigt over registrerede Hedehøge-par i Sydvestjylland 1995 opdelt på delområder og hvornår i ynglecycklus parrene registreredes. Delområder: **A:** Vestjylland mellem Ringkøbing Fjord og Vadehavet. **B:** Skødstrup Enge. **C:** Varde Ådal. **F:** Vilslev Enge. **H:** Rejsby Marsken. **L:** Husum/Misthusum Enge. **M:** Ballum Enge/Ballum By. **N:** Hjerpsted/Buntje Ballum. **O:** Nr.Sejerslev/Sdr.Sejerslev. **P:** Visby/Bredebro. **R:** Rømø. **S:** Margrethekog. **T:** Højer/Højer Kog. **U:** Magisterkog/Rudbøl Sø. **V:** Møgeltønder Kog/Tønder-området. **Z:** Tinglev Mose/Store Jynde vad. I øvrige marskområder og på Fanø fandtes ingen ynglende Hedehøge i 1995.

Delområde:	A	B	C	F	H	L	M	N	O	P	R	S	T	U	V	Z	Ialt
Par lokaliseret i etableringsfase	2	5	1	0	2	3	6	1	1	0	5	2	3	3	0	4	38
Par lokaliseret i redeperioden	2	5	1-2	0-1	0	2	10	0	0	1	5	3	4	4	0-1	2	39-42
Heraf par, hvor der er set bytteaflevering ved rede (eller redefund)	1-2	5	0	0	0	2	9	0	0	1	4	3	4	2	0	2	33-34
Par med flyvefærdige unger	?	2+	?	0	0	1	8-9	0	0	0	?	0-1	3	0	1	?	15-17+
Par, hvor der enten er set bytteafvl. v.rede eller flyvefærdige unger (=antal sikre, forsk.par)	2	5	0	0	0	3	9-10	0	0	1	4	3	4	2	1	2	36-37
Antal flyvefærdige unger set	?	?	?	0	0	4	23-26	0	0	0	?	0	9	0	1	?	37-40
Antal par i vinterafgrøder	0	0	0	0	0	3-4	10-11	0-1	0-1	1	0	3	4	0	1-2	0	22-27
Antal par udenfor vinterafgrøder	2	5	1-2	0-1	2	0	0	0	0	0	5	0	0	4	0	4	23-25

Yngleresultater i de afmærkede Hedehøge-reder i vinterafgrøder i 1995.

Dansk Ornitologisk Forenings projekt havde primært til formål at forbedre Hedehøgenes ynglesucces i vinterafgrøde-marker ved afmærkning af reder og information.

I 1995 fandtes ialt 12 reder i vinterafgrøde-marker. Disse afmærkedes og ejerne blev kontaktet. I det følgende er der en detaljeret gennemgang af forholdene omkring de enkelte afmærkede reder, og til slut gives en samlet vurdering af projektets betydning for Hedehøgene i 1995.

Gennemgang af de fundne og afmærkede reder

Rede M.4:

Afgrøde: vinterbyg

Høsttidspunkt: ca 25.7

Redens fænologi: unger flyvefærdige ca 16.-20.7

Ynglesucces: Alle 4 klækkede unger blev flyvefærdige

Ejers holdning (Chr.Lorenzen, Ø.Ballum): Familien kendte til Hedehøgene og virkede imødekommende overfor ideen om at skåne redestedet. Ved høsten var ungerne udfløjne, og pindene fjernedes først.

Rede M.5:

Afgrøde: vinterbyg

Høsttidspunkt: 17.7

Redens fænologi: 3 af 4 unger lige akkurat flyvefærdige 17.7.

Ynglesucces: 3 af 4 klækkede unger blev flyvefærdige, den 4. utvivlsomt dræbt ved høsten

Ejers holdning (Hans Beck, Marstrup): Ejeren ret imødekommende ved henvendelsen, men dog øjensynlig ret ligegyldig overfor problematikken i praksis (se under M.7 og M.8; samme ejer)

Ved denne rede blev pindene fjernet af landmanden før høsten og alt høstet, selvom de synlige unger kun flagrende kunne flytte sig få meter ad gangen.

Rede M.6:

Afgrøde: vinterbyg

Høsttidspunkt: 26.7

Redens fænologi: unger flyvefærdige ca 15.7

Ynglesucces: 2-4 af 4 klækkede unger blev flyvefærdige, alle væk længe før høsten

Ejers holdning (Ejnar Nielsen, Harknag): Ejer imødekommende ved henvendelsen, og checkede også redestedet for unger før høsten.

Rede M.7:

Afgrøde: vinterraps

Høsttidspunkt: skårlagt 17.7, høstet (tærsket) 25.7

Redens fænologi: unger flyvefærdige ca 30.7

Ynglesucces: Alle 3 klækkede under overlevede både skårlægning og høst, men en af ungerne fandtes omkommet ret kort tid efter høsten (evt. pga for lidt efterladt vegetation).

Ejers holdning (Hans Beck, Marstrup): Ejeren ret imødekommende ved henvendelsen, men havde ikke informeret maskinstationen ved skårlægningen (hvad LMR ved et tilfælde fik chancen for); ved skårlægningen blev efterladt et passende stykke raps omkring reden, men ved høsten levnedes kun et ganske smalt bælte omkring reden.

Rede M.8:

Afgrøde: vinterraps

Høsttidspunkt: skårlagt 17.7, høstet (tærsket) 25.7

Redens fænologi: unger flyvefærdige ca 2.-6.8

Ynglesucces: Alle 4 unger overlevede skårlægningen, men to omkom under høsten: den ene øjensynlig kørt over, den anden måske omkommet på grund af varme fordi redestedet blev høstet væk.

Ejers holdning (Hans Beck, Marstrup): Ejeren ret imødekommende ved henvendelsen, men havde ikke informeret maskinstationen ved skårlægningen (hvad LMR ved et tilfælde fik chancen for); ved skårlægningen blev efterladt et passende stykke raps omkring reden, men ved høsten blev selve reden høstet, mens kun få m² raps omkring redepindene fik lov at stå urørt. Det må derfor ses som helt tilfældigt at 2 unger fik lov til at overleve ved denne rede.

Rede S.1:

Afgrøde: vinterhvede

Høsttidspunkt: ca 7.-9.8

Redens fænologi: unger ville have været flyvefærdige ca 20.8

Ynglesucces: Alle 3 unger omkommet i forbindelse med høsten, selvom der var levnet et større stykke af marken omkring redestedet. Måske er ungerne døde af varme ved at hunnen er holdt væk meget længe under høsten og ikke har kunnet skygge for ungerne i det ekstremt varme vejr.

Ejers holdning (Jan Bergmann, Emmerlev): Ejeren meget imødekommende, og fulgte vores anvisninger til punkt og prikke.

Rede S.2:

Afgrøde: vinterhvede

Høsttidspunkt: ca 7.-9.8

Redens fænologi: unger ville have været flyvefærdige ca 15.-20.7

Ynglesucces: Alle unger omkommet, vel på grund af prædation.

Ejers holdning (Jan Bergmann, Emmerlev): Ejeren meget imødekommende.

Rede S.3:

Afgrøde: vinterhvede

Høsttidspunkt: ca 7.-9.8

Redens fænologi: unger flyvefærdige ca 10.-12.7

Ynglesucces: Kendes ikke; reden tom og ingen unger i nærheden 14.7, evt præderet.

Ejers holdning (Jan Bergmann, Emmerlev): Ejeren meget imødekommende.

Rede T.1:

Afgrøde: vinterraps

Høsttidspunkt: skårlagt ca 11.7, høstet (tærsket) ca 20.7

Redens fænologi: eventuelle unger flyvefærdige ca 16.-19.7

Ynglesucces: Kendes ikke.

Ejers holdning (Chr.Nissen, Daler): Ejers gamle far ikke imødekommende ved henvendelsen (høge ! de skal skydes alle sammen); vores anvisninger blev dog fulgt, og ved skårlægningen blev der efterladt et pænt stykke urørt omkring reden

Rede T.2:

Afgrøde: vinterrug

Høsttidspunkt: måske 10. august

Redens fænologi: unger flyvefærdige 20.-25.7

Ynglesucces: I hvert fald 2 unger flyvefærdige, da reden ikke opsøgte, vides det ikke, om der har været flere.

Ejers holdning (Bent Lorenzen, Højer): Ejeren meget imødekommende.

Rede T.3:

Afgrøde: vinterhvede

Høsttidspunkt: ult. juli

Redens fænologi: unger flyvefærdige ca 23.-26.7

Ynglesucces: Alle 5 klækkede unger flyvefærdige

Ejers holdning (Fedder Hindrichsen, Højer): Ejeren indstillet på at tage hensyn, og ungerne overlevede altså også høsten; uvist om de nåede at blive flyvedygtige først.

Rede T.4:

Afgrøde: vinterhvede

Høsttidspunkt: ult. juli

Redens fænologi: unger flyvefærdige ca 20.-23.8

Ynglesucces: Begge 2 klækkede unger flyvefærdige

Ejers holdning (Fedder Hindrichsen, Højer): Ejeren indstillet på at tage hensyn ved høsten, og det gjorde han altså også.

Vurdering af projektets betydning for Hedehøgenes ungeproduktion i 1995 og generelt.

De 12 fundne og afmærkede reder vurderes at udgøre godt halvdelen af de reder i vinterafgrøder, der havde succes frem til ungetiden, mens mindst 7-8 reder har været i gang i vinterafgrøder uden at de blev fundet. Af disse lå de tre udenfor de undersøgte områder.

Af de 12 reder var de 6 påbegyndt så tidligt, at ungerne nåede at blive flyvefærdige inden høsttidspunktet. I én rede vides ikke, om ungerne blev flyvefærdige først, mens ungerne i fem endnu var så små på høsttidspunktet, at de ikke kunne flyve væk for høstmaskinerne.

I alt 12 unger blev flyvefærdige i disse 5 reder, og disse 12 unger overlevede altså udelukkende pga projektet. 3-6 unger blev præderet i de afmærkede reder og 3 unger blev dræbt under høsten, fordi landmændene ikke fulgte vores anvisninger. Endelig omkom 3 unger under høsten, selv om landmanden fulgte vores anvisninger (sikkert pga varme og manglende skygge).

De 12 unger udgør knapt halvdelen af de 25 flyvefærdige unger fra de afmærkede reder og udgør ca 30 % af alle de unger, der fandtes flyvefærdige fra afgrødemarker.

Hvis ungeproduktionen pr par i de naturlige habitater i 1995 svarede til den Jørgensen (1989) fandt bl.a. på Rømø 1982-1985 (81 % af par succesfulde; 3,2 flyvefærdige unger pr succesfyldt kuld) betyder de "reddede unger" en forøgelse på i størrelsesordenen 10-15 % af den samlede ungeproduktion i Danmark i 1995.

En udvidelse af redeeftersøgnings-aktiviteterne vil måske kunne føre til, at yderligere op til 10-15 unger kunne reddes fra at blive høstet.

Det kølige vejr i maj og første halvdel af juni 1995 betød, at høsten lå sent, men også at Hedehøgene klækkede unger senere end normalt. Det er derfor svært at relatere forholdene i år til et gennemsnitsår.

Referencer.

Glutz von Blotzheim, U.N., K. Bauer & E. Bezzel 1971: Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Bd. 4, Frankfurt.

Jørgensen, H.E. 1989: Danmarks rovfugle - en statusoversigt. Frederikshus.

Rasmussen, L.M. 1994: Status for Hedehøg (*Circus pygargus*) i Danmark. - Manuskript til foredrag på Mandø april 1994 (DOF's "ornitolog-træf").

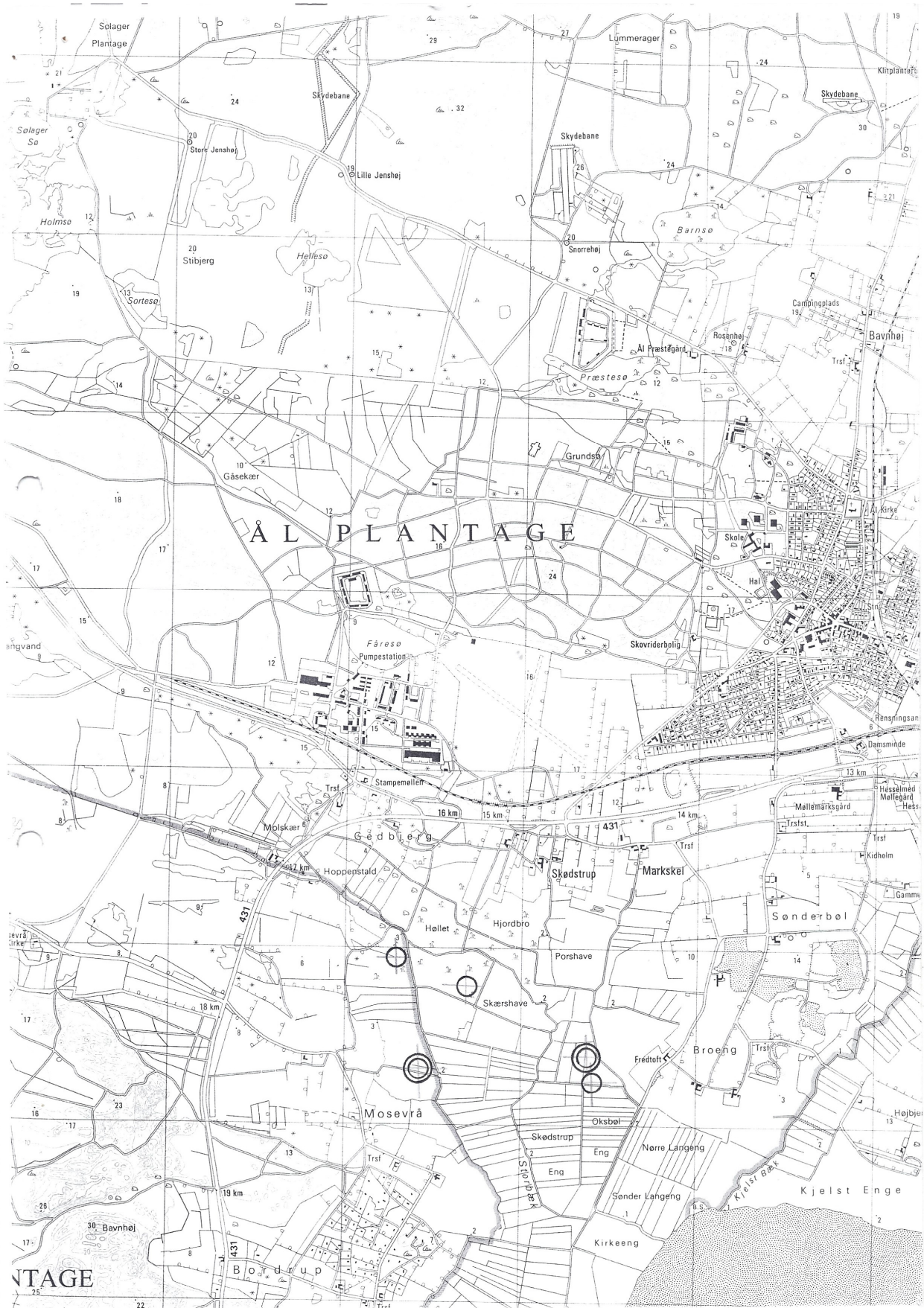
Weis, H. 1923: Kærhøge. København.

Kortbilag:

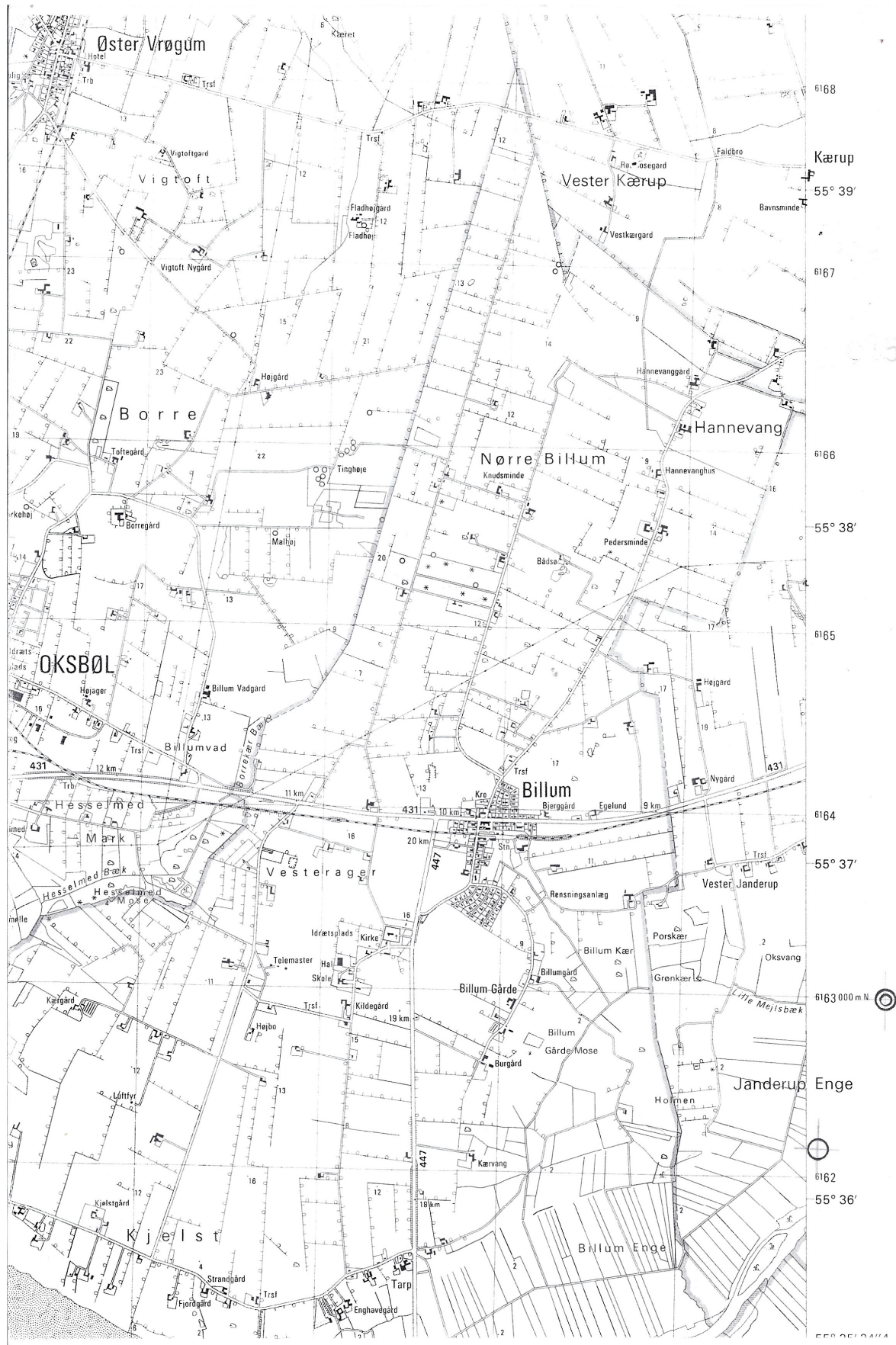
Signaturforklaring:

- : Par lokaliseret i etableringsperioden (ult. april-maj)
- : Par/stationær _ registreret i redeperioden.
- : Par/voksen fugl set med kuld af flyvedygtige unger.

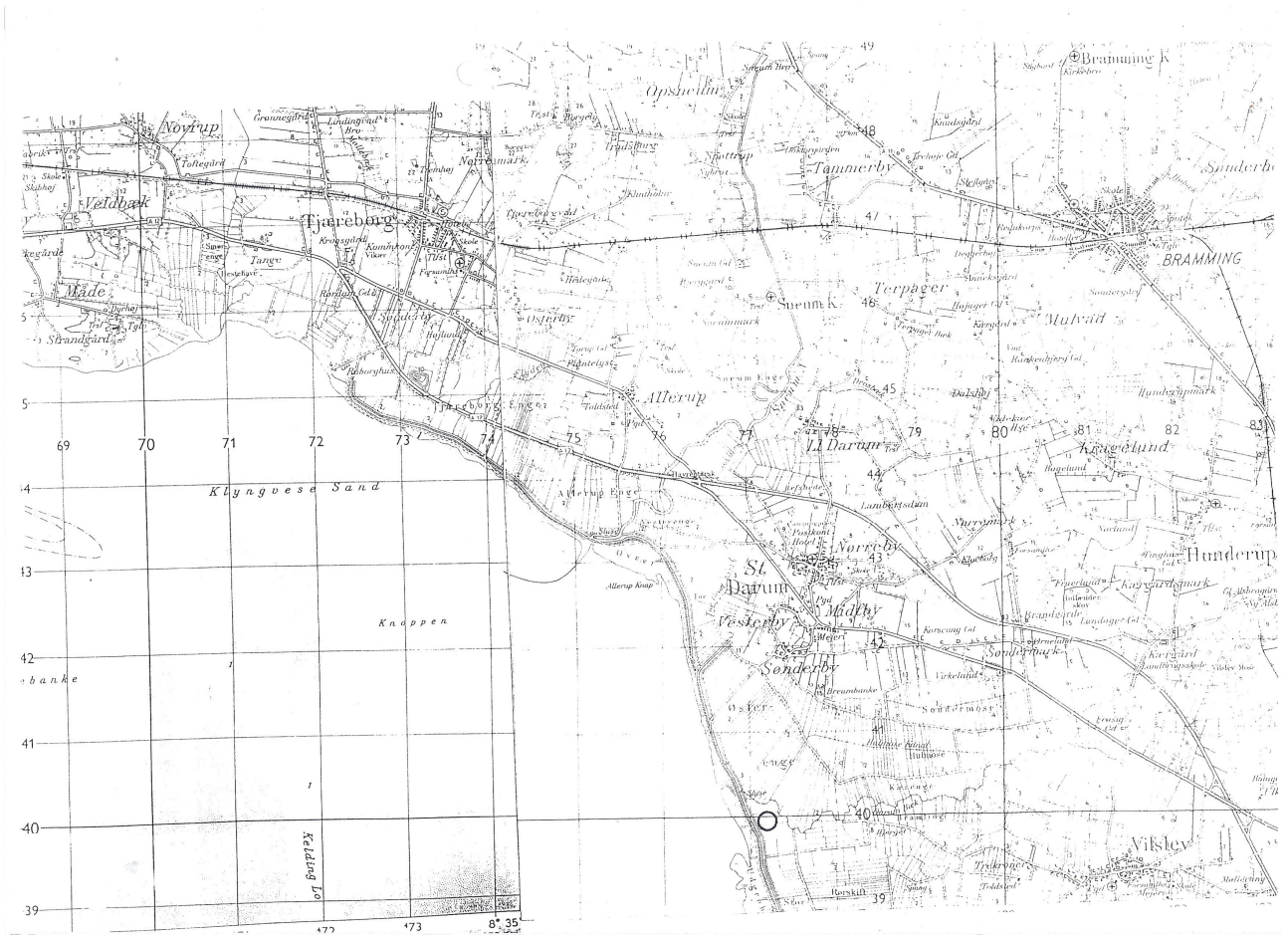
Kort 1. Skødstrup Enge – Ho Bugt

Kort 2. Janderup Enge, Varde Å

Kort 3. Vilslev Enge

Kort 4. Ballummarsken

Kort 5. Højer, Magisterkogen, Tønder

Kort 6. Rejsby Enge

Kort 7. Hjerpsted, Nørre Sejerslev, Bredebro

